

L.Vaicekauskienė, G.Subačius: VLKK „priemonių plano projektas“ – abejotina kalbos politikos paslauga visuomenei

Autorius: Loreta Vaicekauskienė, Giedrius Subačius

Šaltinis: 15min

Prieš pat vasarą Seimas priėmė Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) pasiūlytas ateinančių metų kalbos politikos gaires. Nepaisydamas pasirodžiusios kritikos, neatsakydamas į klausimus, neatsižvelgdamas į Seimo Švietimo komiteto kolegų pastabas. Ir štai netrukus „gairės“ virsta nauju popieriumi.

Liepos pabaigoje kai kurioms pasirinktoms institucijoms VLKK išsiuntinėja raštą, pavadintą „Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių įgyvendinimo priemonių plano projektu“, ir pakviečia iki rugpjūčio pabaigos (tad per vieną mėnesį, per kurį daug kas atostogauja) pateikti pastabų ir pasiūlymų.

VLKK negarantuoja kokybės ir adekvačių rezultatų

Iš pirmo žvilgsnio matyti, kad VLKK raštas neatitinka net menkiausių tokiems projektams keliamų reikalavimų. Jis neprimena pagrįsto darbų plano, tai tėra sąrašas veiklų, kurioms savo nuožiūra VLKK ketina leisti lėšas. Niekaip nepagrįsta, *kodėl* vienų ar kitų veiklų reikia, kas toje srityje jau nuveikta, *kokios problemos* ir kokiais būdais ketinamos spręsti, kokią kvalifikaciją turi sprendėjai, *kokiu rezultatu* bus baigtas lėšų panaudojimas, kas ir kaip vertins projektus ir rezultatus. VLKK ketina persikirstyti lėšas kitoms institucijoms (institutams), bet nematyti, kaip bus užtikrinamas skaidrumas. Žodžiu, į realius visuomenės poreikius atsiremiančios kalbos politikos „kalbos politikos priemonių plane“ nėra. VLKK kaskart rašo kelerių metų planus, pasibaigė vienas penkmetis ir valstybė (mes visi) toliau išsipareigojame pirkti abejotiną kalbos politikos paslaugą.

Užmeskime akį į keletą „plano projekto“ punktų, itin aiškiai rodančių, koks šis planas nebrandus, nepaisantis šiuolaikinės kalbotyros nuostatų ir neatitinkantis

šių dienų valstybės lėšų panaudojimo standartų.

- VLKK jau kelis dešimtmečius neva rūpinasi lietuvių kalbos prestižu. Šio plano 7 punktas taip pat deklaruoja, kad reikia „stiprinti lietuvių kalbos prestižą“. Numatoma „parengti ir VLKK patvirtinti Lietuvių kalbos prestižo 2019–2022 metų programą“. Bet ar esama ženklų, kad lietuvių kalbos poreikis silpsta? Ar nebekalbame lietuviškai darbe, mokykloje, ar nyksta lietuviška žiniasklaida, lietuviškai nebeleidžiamos knygos? Ar grėsme turime laikyti tai, kad žmonės moka ir vartoja daugiau kalbų nei vieną lietuvių? Juk ne. Kalbotyros požiūriu, VLKK „prestižo“ sąvoką vartoja klaidingai. Kalbos prestižas yra išvestinė ypatybė, priklausanti nuo jos vartotojų statuso ir vartosenos sričių, o ne nuo įrašytų punktų prestižo kėlimo plane. Beje, ar pačios lietuvių kalbos institucijos ir jų kalbos politika visuomenėje turi prestižą? Grasinti įspėjimais ir baudomis yra priešinga kalbos prestižo kėlimui. Kaip VLKK planuoja ištaisyti savo pačios klaidas? Projekte apie tai nekalbama.

Ar VLKK žino geriau už rašytojus, vertėjus, žurnalistus, mokytojus ir dėstytojus, kas yra gera kalba?

- VLKK plane visu pluoštu uždavinių taikomasi plėsti galias švietimo ir kultūros sistemoje. „Prestizui sustiprinti“ VLKK planuoja, mandagiai sakant, atgyvenusių ir nekūrybingų iniciatyvų – pavyzdžiui, organizuoti „lietuvių kalbos dienas Lietuvoje ir užsienyje, meninio skaitymo konkursus“. Dar ne taip seniai mokyklose buvo vykdomi „Švarios kalbos – švarios galvos“ konkursai. Lietuvių kalbos egzaminas, mokyklinės lietuvių kalbos mokymo programos rodo, kad kalbos normintojai yra sukompromitavę kalbos mokymą ir kalbos vertinimo kriterijus. Ir toliau planuojama matuoti kalbos „visavertiškumą“ (kas tai?) ir kurti „bendrinės kalbos kokybės vertinimo kriterijų aprašą“ kalbėtojams vertinti. Tai negirdėtas kalbos kontrolės, prievartos instrumentas – nei kalbos moksle, nei kalbos politikoje.

Ar VLKK žino geriau už rašytojus, vertėjus, žurnalistus, mokytojus ir dėstytojus, kas yra gera kalba? Juk kalbos „gerumas“ priklauso nuo komunikacinio konteksto ir bendrinė kalba yra ta, kuria kalba žmonės – būtent jų kalbos pasirinkimai kuria geros kalbos vaizdinius. Štai VLKK ketina „remti lietuvių kalbos savitumą ir turtingumą atskleidžiančius literatūros kūrinius ir skatinti jų sklaidą“, „skirti Vaikų literatūros premiją“. Bet kaip komisijos nariai vertins „kalbos savitumą“ ir skleis literatūros kūrinius? Kas yra kalbos savitumas? Formų variantai, neįprastos formos? Sinonimikos gausa? Autoriniai kūriniai turi savitą braižą, o kalba padeda kurti meninę literatūros vertę, bet ar vertinti meniškumą yra kalbos politikos reikalas?

- Pavojingą norą išplėsti VLKK galias rodo rašte nusakomas ketinimas „peržiūrėti ir atnaujinti konstitucinio Valstybinės kalbos įstatymo projektą“, atlikti „kalbos priežiūros (tvarkybos) sistemos reformą“. Iš tiesų, dabartinis

kalbos įstatymas yra ydingas, prieštaraujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Nors Konstitucija teigia, kad „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“, įstatymas valstybinę kalbą sulygina tik su tam tikra lietuvių kalbos dalimi – ta, kuri vadinama „taisyklinga“, o taisyklingumą nustatyti save pasiskiria būtent VLKK. Tad kas slypi už dabartinio plano „atnaujinti kalbos įstatymo projektą“: ar panaikinti dabartinius lietuvių kalbos įstatymo antikonstitucinius ir kalbos mokslui prieštaraujančius bruožus (būtų sveikintina), ar dar kaip nors labiau riboti žmonių vartojamą kalbos raišką, nepatenkančią tarp VLKK aprobuotų „taisyklingų“ normų?

- Kaip nesusipratimas atrodo planas „skatinti norminamosios ir taikomosios kalbotyros plėtrą, atnaujinti teorinius bendrinės kalbos kodifikacijos pagrindus“. Nėra tokio mokslo kaip „norminamoji kalbotyra“. Kalbos reguliavimas ir normų kodifikacija nėra mokslas. Apskritai teoriniai mokslų pagrindai nekuriami pagal užsakymus ir eilutes lėšų išleidimo lentelėje. Šiuo atveju pati kodifikacija teatrodė kaip kalbos politikos vykdytojų politinės galios primetimas kalbėtojams, kad ir kaip būtų įsivaizduojamas kalbos norminimo „teorijos“ atnaujinimas. Gal jau numatytas ir autorius (autoriai), kuris (kurie) sės rašyti tą naują teoriją?

Toliau skaitykite po reklamos

- Seimo patvirtintose gairėse teigiama, kad „pakankamai dėmesio skiriama kalbos paveldui, bet per mažai tiriama dabartinė kalbos būklė“. Tačiau diduma

lituanistų tyrimų ir yra iš dabartinės, o ne istorinės kalbos medžiagos. Ką ir kodėl čia norima suklaidinti? Taip pat planuojama papildomų lėšų iki pat 2022 m. „skatinti „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ rengimą ir publikavimą“. Tas Lietuvių kalbos instituto darbuotojų rašomas žodynas pagal instituto planus turėjo būti baigtas apie 2000 m. iš valstybės skirtų lėšų algoms. Reikia labai solidžių argumentų, kodėl jis dar vis nuolat – dešimtmečiais – iš šalies papildomai finansuojamas, o galutinis rezultatas net nenumatomas. Ir moraliai toks žodynas yra pasenęs: žodynai aprašo kalbos vartoseną, žmonių vartojamą leksiką, o ne komisijos išfiltruotus ir „aprobuotus“ žodžius ir jų reikšmes.

Kalbos reguliavimas ir normų kodifikacija nėra mokslas. Apskritai teoriniai mokslų pagrindai nekuriami pagal užsakymus ir eilutes lėšų išleidimo lentelėje.

Ypač brangiai iki šiol kainavo ir vadinamoji lietuvių kalbos plėtra informacinėse technologijose, įskaitant tai, kas tokiuose projektuose vadinama „skaitmeninių išteklių integravimu į bendras sistemas“. Nepaisant paviešintos korupcijos, lėšų iššvaistymo atvejų, akivaizdžiai nekvalifikuotų ar nesąžiningų vis tų pačių lėšas įsisavinančių veikėjų, nesant jokios aiškios ataskaitos (kam buvo kuriamas koks produktas ar „išteklius“, ar jis prieinamas visuomenei, kaip dera rezultatų ir finansavimo rodikliai), priemonių plane ir toliau prašoma, taip pat ir ES fondų, paramos.

Ydinga tai, kad valstybės išlaikoma, politika užsiimanti institucija veikia be jokios atskaitomybės – Seimo kontrolė yra tiktai fasadinė. Priešingai, negu Skandinavijoje (į kurią VLKK taip mėgsta lygiuotis), VLKK pati sau

susiformuoja užduotis, pati sau pasiskaičiuoja biudžetą, įsigalina jį perskirstyti kitoms (mokslo) institucijoms ir pati save galiausiai įsivertina. Tokios užduočių formuluočių kaip „8. Plėtoti liuanistikos [...] sąsajos su lietuviškąja tapatybe koncepciją“, atskleidžia, kad VLKK neturi kompetencijos formuluoti mokslinius ir politinius tikslus, negali sukurti pagrįsto, problemiško, aktualaus turinio projektų.

Nepriklausomybės pradžioje praktiškai pačių kalbininkų pasirašyti įstatymai (VLKK įstatymas, Kalbos įstatymas), pagal kuriuos kalbos normintojai įsiteisino neribotus įgaliojimus reguliuoti Lietuvos valstybės piliečius – kaip jie rašo, kaip jie kalba, kaip vadina savo vaikus, kokį pavadinimą duoda verslui, kokiomis kalbomis kuria mokslą ar užrašo informaciją turistams – tebėra sovietinės tvarkos aidas, noras išlaikyti kontrolę ir galią. Tokių įstatymų ir tokios VLKK veiklos pagaliau turėtų atsisakyti, kad ir kalbos srityje Lietuva taptų Vakarų demokratijos dalimi.

TAIP PAT SKAITYKITE:

Giedrius Subačius, Loretta Vaicekauskienė: Ar reikia valstybinės lietuvių kalbos bastilijos?

Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių įgyvendinimo priemonių planas

Užduotys	Priemonės	Laikotarpis (metai)	Užduotys	Finansavimo šaltiniai (iš kas finansuojama)	Užduoties išvykimo terminas (metai)	Užduoties pavadinimas	Užduoties aprašymas	Užduoties pavadinimas	Užduoties aprašymas	Užduoties pavadinimas	Užduoties aprašymas	Užduoties pavadinimas	Užduoties aprašymas
Kalbos statusas													
1. Išnagrinėti kalbos statusą, patvirtinti kalbos politikos strategiją	Išnagrinėti kalbos statusą, patvirtinti kalbos politikos strategiją	2018	Užduoties pavadinimas: Kalbos statuso tyrimas (VLKK), Kalbos politikos strategijos (VLKK) patvirtinimas (VLKK)	Valstybės biudžetas, VLKK lėšos	2018	1. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją	1. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją	1. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją	1. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją
2. Išnagrinėti kalbos statusą, patvirtinti kalbos politikos strategiją	Išnagrinėti kalbos statusą, patvirtinti kalbos politikos strategiją	2019-2020	Užduoties pavadinimas: Kalbos statuso tyrimas (VLKK), Kalbos politikos strategijos (VLKK) patvirtinimas (VLKK)	Valstybės biudžetas, VLKK lėšos	2019-2020	2. Kalbos politikos strategijos patvirtinimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos politikos strategijos patvirtinimas	2. Kalbos politikos strategijos patvirtinimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos politikos strategijos patvirtinimas	2. Kalbos politikos strategijos patvirtinimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos politikos strategijos patvirtinimas	2. Kalbos politikos strategijos patvirtinimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos politikos strategijos patvirtinimas
3. Išnagrinėti kalbos statusą, patvirtinti kalbos politikos strategiją	Išnagrinėti kalbos statusą, patvirtinti kalbos politikos strategiją	2020-2022	Užduoties pavadinimas: Kalbos statuso tyrimas (VLKK), Kalbos politikos strategijos (VLKK) patvirtinimas (VLKK)	Valstybės biudžetas, VLKK lėšos	2020-2022	3. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją	3. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją	3. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją	3. Kalbos statuso tyrimas (VLKK)	Užduoties aprašymas: Kalbos statuso tyrimas, patvirtinti kalbos politikos strategiją

